

Haász Sándor: Családi és szociális kapcsolatok a nyugati határszélen: Módszertani kitekintés a belső „kliensmigráció” kapcsolathálózati vizsgálataiba

Absztrakt

A belső migráció kliensvándorlásainak nyomon követésében kiemelkedik a problémamegoldást segítő szociális erőforrások vizsgálata. A tanulmány kiemelten foglalkozik a családi és a tágabb értelemben vett szociális kapcsolati háló feltérképezésével, strukturált kérdéseken keresztül segít elmélyíteni az adott vizsgálati terület rizikófaktorait. A kapcsolatok minősége meghatározói a minőségi életvitelnek, azok intenzitása, mélysége és tartalma komoly erőpotenciálok a kliens személyes életterében. A személyes kapcsolatok mellett kiemelkedő szerepet töltenek be a vándorló kliensek életében azok a szolgáltatói kapcsolatok, amelyek az életminőség javítását vagy szinten tartását támogatják, segítik. A tanulmány további célja az esetdiagnosztikát támogató szakirodalom, módszertan áttekintése az egyéni és családi esetmunka praxisából, amely segít értelmezni a belső kliensmigrációhoz kötődő hiányforrások rendszerét, és ezáltal megfelelő irányba lendíteni a komplex segítő munka súlypontjait.

Absztract

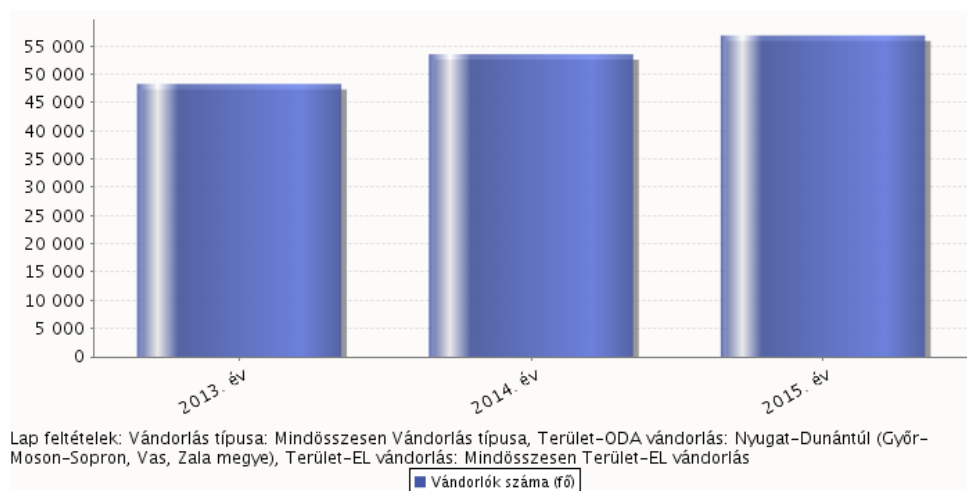
The investigation of social resources that facilitate problem-solving plays a major role in the understanding of internal client migration. This study deals primarily with the investigation of family- and social network in the broader sense by examining the risk factors of the given field. The quality of relationships determine quality of life in general. The intensity, depth and content of these relationships are all important resources in the personal life of the client. Besides these personal relationships, professional supporting relationships that help improve or maintain quality of life play a dominant role in the life of migrating clients. A further aim of the study is to review the literature and methodology of case diagnostics in the field of practice of individual and family-level case work. Thereby, we can interpret the system of lack of resources related to internal client migration and thus we can relocate the focus points of complex supporting work.

A belső kliensmigráció nyomon követése, szociális és kapcsolati erőforrásainak feltérképezése kiemelt hangsúllyal bír a nyugati határszélen tevékenykedő szociális szakemberek mindennapjaiban. A klasszikus „casework” elemek első interjúba beépíthető kérdezőtechnikái – kellő gyakorlattal – a speciális helyzetnek megfelelően alakíthatóak, gazdagíthatóak. A tanulmány célja az esetdiagnosztikát támogató kapcsolathálózati módszertan, valamint egy ahhoz ajánlott kérdezőtechnika (strukturált kérdőívben rendszerezett) áttekintése, mely az esetmunka praxisában segíti értelmezni a belső kliensmigrációhoz kötődő kapcsolati erőforrások rendszerét, és ezáltal megfelelő irányba lendíti a komplex segítő munka súlypontjait. A kapcsolati erőforrások rendszere a belső migráció szemszögéből meghatározó, szinte sajátos elemeket hordoz Győr-Moson-Sopron megye vonatkozásában. A többnyire le- vagy elszakadó családi, rokoni kötelékek problematikája, tapasztalataink alapján a soproni szociális és gyermekjóléti alapellátásban megjelenő, folyamatosan növekvő számú klientúra sajátos problematikája is egyben. A vázolt problémát a Sopron és Környéke Család- és Gyermekjóléti Intézetnél töltött szakmai tanácsadói tapasztalataim, valamint a kollégákkal egyeztetett valós szakmai-módszertani igények realizálták, amiben a gyors és hatékony munka felétele a kérdezői technikák és az alkalmazott módszerek allokálásán múlik. Szükségesek a kapaszkodók, a technikai skillek, melyek a családi és szociális kapcsolatok feltérképezésében segítik, irányítják a szociális munkást a már meglévő kapcsolatdiagnosztikai módszerek szélesebb körű ismeretével és azok használatával együtt. A tanulmány a hazai és a nemzetközi szakirodalomban ismert módszerek áttekintésén keresztül az ajánlott kérdezői gyakorlat kompatibilitását is vizsgálja a belső kliensmigrációs folyamatok tükrében.

I. Belső vándorlás a hazai szakirodalom és a statisztikák tükrében

Vándorlás vagy migráció alatt a népesség ideiglenes vagy tartós helyváltoztatását értjük, amelyet számtalan kiváltó ok (letelepedés, munkavállalás, tanulás, kikapcsolódás stb.) motiválhat. A szakirodalomban a migráció kifejezést általában azokra a népességmozgási folyamatokra használják, ahol a vándorlás közigazgatási határ átlépésével történő helyváltoztatást jelent, így az adott településen belüli mozgásokat nem tekintik migrációnak. A vándorlásokon belül megkülönböztetjük az állandó, illetve ideiglenes mozgásokat. Állandó (belföldi) vándorlás az országhatáron belül településhatárokat átlépő lakóhely-változtatás: a vándorló lakóhelyét elhagyva más településen lévő lakást jelöl meg lakóhelyéül. Ideiglenes (belföldi) vándorlás esetén a vándorló az országhatáron belül, lakóhelyét fenntartva változtat lakást, s új lakását tartózkodási helynek jelöli meg; vagy az egyik tartózkodási helyről egy másik tartózkodási helyre költözik. Amikor a vándorló elhagyja tartózkodási helyét és visszatér lakóhelyére, ideiglenes visszavándorlásról beszélünk. E három fogalom együttesen (az állandó és ideiglenes vándorlás, illetve visszavándorlás) az összes belföldi vándorlást jelöli. Az oda-, illetve elvándorlások különbsége adja az ún. vándorlási egyenleget, mely hazánkban főként az ország középső (Pest megye), illetve nyugat-északnyugati térségeire (Vas, Győr-Moson-Sopron megye) jellemző magasabb, azaz pozitív odavándorlási egyenleggel. A területi statisztikai adatok alapján a Nyugat-Dunántúl régió ideiglenes vándorlásainak 2015. évi összesített értéke a második legmagasabb volt az elmúlt 20 évben.

1. ábra

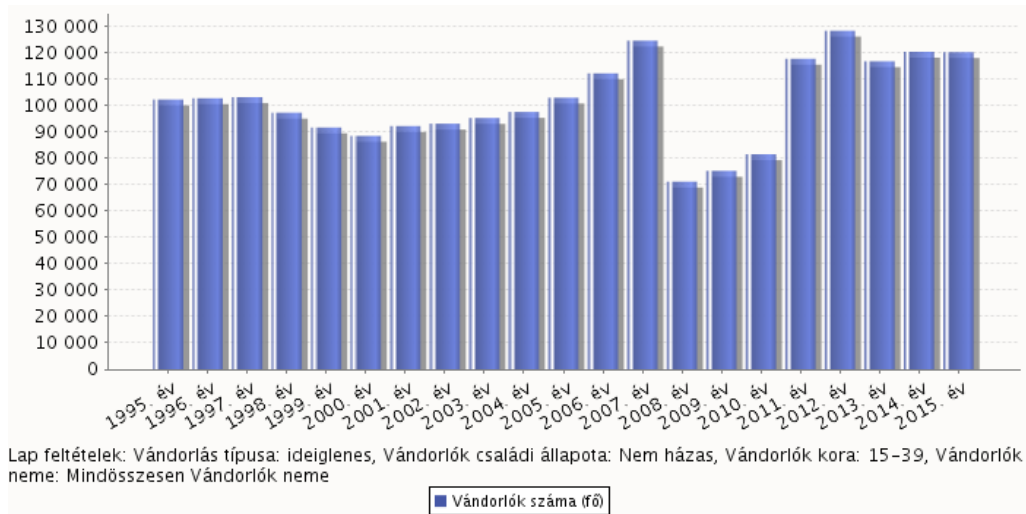

Forrás: KSH

Fontos változás azonban, hogy míg 1990-ben a legnagyobb arányban a 15–19 és a 20–24 éves korosztályba tartozók változtattak tartózkodási helyet (mindkét korcsoportban hatvanezer fölött), addig 2014–2015-ben a 30–39 éves korcsoport volt a legaktívabb. Ez arra utal, hogy az elmúlt években visszaszorult a fiatal korcsoportokban az oktatási célú településváltogatás, emellett emelkedett az oktatásban részt vevők életkora, ami hozzáadódott a fiatal felnőttek munkavállalási célú vándorlásához. A vándorlókat a munkavállalás, a tanulás, a családi okok mellett az adózási-támogatási szempontok, a közlekedési infrastruktúra vagy a régiók közötti gazdasági különbségek egyaránt befolyásolják. A vándorlások jelentős hatást gyakorolnak az adott terület korösszetételére, eltartottsági viszonyaira, mivel jellemzően a fiatalabb korosztályok rugalmasabbak. A betelepülő fiatal, képzett munkaerő kedvezően befolyásolhatja egy adott régió népességének korstruktúráját, gazdasági helyzetét (KSH, Statisztikai évkönyv, 2015).

A vándorlók családi állapot szerinti csoportosításánál az állandó vándorlók között a rendszerváltoztatás utáni időszak jelentős részében az elváltak vándorlása volt a legmagasabb, 2007-ben azonban ez átfordult a nőtlenek/hajadonok javára. A házasok vándorlási aránya 2008-ig jellemzően 17–19 ezrelék között alakult, majd csökkenő pályát befutva, 2011-re csupán 14 ezreléket tett ki. Az ideiglenes vándorlóknál mindvégig a nőtlen/hajadon családi állapotúak voltak a legaktívabbak, jellemzően a felsőfokú intézményekben tanuló, ideiglenesen más településre költöző fiatalok magas száma miatt is. A 2008 utáni időszakban a vándorlók családi állapot szerinti megoszlása nem változott számottevően, annak ellenére sem, hogy a teljes népességben nőtt a hajadonok/nőtlenek vagy elváltak száma, és csökkent a házasoké vagy az özvegyeké. 2015-ben mind az állandó, mind az ideiglenes vándorlóknál a hajadonok/nőtlenek voltak a legtöbben, arányuk meghaladta az 50, illetve 60 százalékot országosan (KSH, Statisztikai évkönyv, 2015).

2. ábra

Forrás: KSH

Megyei szinten vizsgálva a belföldi vándorlást, 2013-tól folyamatosan emelkedő tendencia mellett, két évtized után először fordult elő, hogy Győr-Moson-Sopron megye vándorlási szempontból aktívabb lett. Ez az ideiglenes vándorlásokban bekövetkezett változásokkal függ össze, ebben a vándorlási típusban ugyanis 2007 óta Győr-Moson-Sopron növekvő mértékben megelőzte Pest megye mobilitását (KSH, Statisztikai évkönyv, 2015). A statisztikai adatok tükrében alapvetően az elvált/vagy egyedülálló, nagyrészt időnyomások nagyszámú megjelenésével diagnosztizálható a megyei körkép.

3. ábra

Forrás: KSH

A belső migráció hazai vizsgálatában a legfőbb mozgatórugót a gazdasági, munkaerőpiaci motivációk jelentik (Bába 2008). Főként azon megyék lesznek befogadó területek pozitív vándorlási egyenleggel, ahol magas a foglalkoztatottság, az egy főre jutó GDP és a havi bruttó átlagkereset. Nyugat-Magyarország ezeknek a kritériumoknak megfelel, s mindemellett a nyugati határszélen jellemző osztrák munkaerő-kereslet szívóhatása a szolgáltatóipar, vendéglátás és kereskedelem területein mindezt exponenciálisan fokozza. A potenciális

ingázás, a közös nyelvi és kulturális közelség, a személyes ismeretségek által biztosított jobb megélhetés, kiterjedt informális kapcsolati háló meglétét feltételezi. Burgenland és Magyarország határ közeli részei a személyes kapcsolatok, a nyelvi közösség és a helyi kultúra által összefűzött szerves egységnek tekinthető, ahol a nyelvi akadályok által keltett frusztráció a határ menti falvakba ingázó magyarok számának exponenciális emelkedésével, az egymást segítő informális kapcsolatok erősödésével feloldódni látszik. Ez alapvető motivációs erővel bír az idevándorlás tekintetében, derül ki Sik Endre vizsgálataiból, melyet ausztriai magyar munkavállalókkal készített interjúkkal igazolt már az ezredfordulón (Sik 1999).

A vándorlási hullám szezonális jellege ugyanakkor magában hordozza azt a problémát, amivel a szociális szolgáltatók találkoznak elsőként a térségben. Ez pedig a munkavállalási hajlammal és az alacsony iskolai végzettséggel együtt járó magas „likviditási ráta”. A likviditás itt az életesélyek rohamos csökkenését jelenti azokban az esetekben, amikor a bevándorló minden vagyonát hátrahagyva vagy felélve, a munkavállalás sikertelensége mellett, egzisztenciális veszteségeket él meg. Fontos tehát azoknak a természetes, szükség esetén mesterséges támasznyújtó formáknak a hálózati megalapozása, melyek az életrészek kríziseinek kezelésében megoldásokat, lehetőségeket nyújtanak.

A Sopron és Környéke Család- és Gyermekjóléti Ellátás Intézetében megjelent migráns családok száma 2016-ban viszonylag magas arányszámot mutatott (459 gondozott családból 52, összesen 172 fő). Betudható ez annak is, hogy a szolgáltatás igénybevételéhez nem szükséges állandó bejelentett lakcím, elég a tartózkodási hely is. Így ideiglenesen a városban tartózkodók is igénybe vehették a szolgáltatásokat. A családok egy része eredeti lakcímén is gondozott család volt (20 család), az itteni szolgálatot is ajánlás alapján keresték fel. Másik részük a hatóság által együttműködésre kötelezett (védelemben vett 9 család), az ő esetükben a hatósági megkeresés alapján folyt tovább a gyermekek és a család gondozása. A harmadik klienscsoport (24 család) az „idegen” város okozta problémák megoldásához kért segítséget. Az új típusú migráns klienskapcsolatokra jellemző tendencia az intézet tapasztalatai alapján a családos vándorlás mellett nagyobb arányban megjelenő, családjuktól elszakadó, fiatal alkalmi munkavállalókkal való segítő kapcsolatok erősödése. Mind a családok, mind az egyéni klientúra, ahogy a korábbi ellátotti adatok is erre utalnak, nagyrészt a már meglévő szociális intézményi kapcsolataikat hátrahagyva érkeznek Sopron térségébe. A helyi adottságokat nem ismerik, a személyi és intézményi kapcsolati hálójuk szegényes.

A körülmények ismeretében kiemelt hangsúlyt kap a szociális erőforrásrendszerek mélyreható ismerete, módszertani jártasság elsajátítása különösen az ország ezen nyugati szegletében tevékenykedő szociális szakemberek munkájában. A szakirodalmak által körülhatárolt elmélet és módszertan rendelkezésünkre áll, az ismeretek rendszerezése céljából ennek rövid keresztmetszetét nyújtom az általam fontosabbnak ítélt elméleti megközelítések, valamint szakmai eljárások, technikák, skillek hangsúlyozásával.

II. A komplex családgondozás szakmai elvei a hálózatdiagnosztikai és kapcsolatépítő munkában

A hálózati kapcsolatok vizsgálatának elméleti kiindulópontját a 20. század végén megjelenő *társadalmi tőke* elméletek már alapjaiban körvonalazták. Loury (1977), majd Bourdieu (1999) az egyéni erőforrásoknak a családi kapcsolatokban és a közösségi, társadalmi szervezetben rejlő készletét nevezte társadalmi tőkének, hangsúlyozva, hogy a

szocializációs folyamatokban ezeknek kiemelkedő szerepük van. Lin radikálisabb megközelítést ad, szerinte „a társadalmi tőke elméletének és kutatásának alapja az a felismerés, hogy a társadalmi tőke a hálózatokba beágyazott erőforrásokból születik. Minden más kiindulópont csak zavarhoz és mérési ellehetetlenüléshez vezet” (Lin 2001/a: 3). A társadalmakat, a helyi közösségeket megismerő, feldolgozó és integráló folyamatokban a személyes kapcsolatrendszerek mint „erőforrás-oázisok” sajátos prioritással bírnak, azok egyedisége, árnyaltsága a kapcsolati rendszer szerteágazottságán és intenzitásán múlik. Granovetter (1988) a kapcsolatok erősségét az emocionális közelség, intimitás, az interakciók gyakorisága, az együtt töltött idő hossza, valamint a kölcsönös segítségnyújtások cseréje alapján jellemzi. A kapcsolatok sokszínűsége jellemzően a felszínes ismeretségtől a mély barátságig, vagy akár a szoros rokoni kötelékekig húzódhat. Az erős és intenzív kötések, az ún. összetartó kapcsolati tőke alapját jelentik, megjelennek a szolidaritás elemei, melyek „megerősítést” nyújtanak, ezáltal a kollektív identitást erősítik, vagy bizonyos helyzetekben (például a migráció) a döntéshozatalt segítik. Ezt a nézetet erősíti egy másik nagy klasszikus, Coleman (1994), akinek értelmezésében a társadalmi tőke nem az egyén tulajdona, hanem annak a társadalmi struktúrának a sajátja, amelybe az egyén beágyazódik. A személyek közötti viszonyokban ölt testet a társadalmi tőke, és „akkor jön létre, amikor az emberek közötti viszonyok úgy változnak meg, hogy elősegítik a cselekvést” (Coleman 1988). A cselekvő személy kerül előtérbe, amely mögött kapcsolatai állnak, és akinek produktivitása a kapcsolatok hálójában erősödhet. A produktív migrációs folyamatokat egyértelműen segítő altruista felfogása alapján a segítséget nyújtó kötelékek (baráti és rokoni hálókat, munkaszervezeteket) a migráció előfutárai, védelmezői („the auspices of migration”) (Tilly, Brown 1967). Megállapították, hogy a vándorlóknak leginkább a rokonság nyújt jelentős segítséget, támogatást, bátorítást. Kimutatták azt is, hogy a rokonságra való támaszkodás az alacsony munkaerőpiaci státusszal, a kevesebb városi tapasztalattal rendelkező, nagyon fiatal vagy nagyon idős bevándorlók esetében erősebb, valamint azoknál is, akik valamelyik társadalmi kisebbséghez tartoznak, és időnként diszkriminációval szembesülhetnek. Ezek a különbségek azonban valójában a rokoni kapcsolatok elérhetőségének (nem pedig mozgósításának) különbségeiből adódtak. Alapvető különbség van ugyanis a hozzáférhetőség és az egyén mobilizálási képességei között, ahogy Lin (1999) is megkülönbözteti a kapcsolati tőkéhez való hozzáférést („access to social capital”) és a kapcsolati tőke mozgósítását („mobilization of social capital”) mint egyfajta képességet. Az előbbi az egyéni kapcsolathálókon keresztül elérhető erőforrásokat jelenti, az utóbbi a kapcsolatoknak, illetve az általuk elérhető erőforrásoknak bizonyos instrumentális vagy expresszív célok elérése érdekében történő mozgósítását. Tehát míg a hozzáférés csak potenciális társadalmi tőkét jelent („potential social capital”), a mozgósítás konkrét eredménnyel jár (Lin 2001). A hazai kutatók közül, Angelusz és Tardos (2007), szintén elkülönítik a kapcsolatokhoz való hozzáférést és azok igénybevételét. Kapcsolathálózati erőforrás fogalmat javasolnak, amennyiben a hozzáférés áll előtérben, és a kapcsolati tőke fogalmat, ha instrumentális cselekvésről (azaz a kapcsolat igénybevételéről) van szó.

Az evolúciós pszichológia a rokonszelekció és altruizmuselméletek keresztmetszetében egy másfajta nézőpontban láttatja a segítői, támogatói rendszerek dinamizmusát. Míg a rokon szelekció evolúciós gyökereket feltételez a vérrokonok segítségével, az altruizmusnak mára moráletikai megközelítései is ismeretesek. A klasszikus Hamilton-szabály (1964) szociális evolúciós folyamatokat magyarázó tézisei a közös genetikai állomány reprodukтивitásának nyereségében látja az altruista magatartás evolúciós hasznát, vagyis a rokonoknak nyújtott segítség biológiailag adaptív tevékenység, mely fenntartja és erősíti a rokon kapcsolatokat, mindemellett szelektív módon multiplifikálja a segítségre fordított energiát. A nem rokoni (mint baráti, ismerősi) kapcsolati hálók kiterjedtségében és haszonelvű magyarázatának hátterében az ún. reciprok altruizmus kanti

moráletikai megközelítése áll (Kant 1991/a). Az ún. kategorikus imperatívusz értelmében, minden ember lelkiismeretében van egy erkölcsi parancs, mely szabályozza a másokhoz való viszonyunkat (Kant 1991/b). Ami formailag megkülönbözteti a rokoni altruizmustól, pusztán annyi, hogy nem rokonok közti kapcsolatra vonatkozik. Ok-okozati rendszerében azonban egészen más húzódik meg. Ezek a szívességek azért adódnak, mert feltételezik a viszonzást. Nem minden esetben tudatos megfontolás áll a döntések mögött, elég annak a lehetősége, hogy viszonzni lehet, pl. van esély rá, hogy egyáltalán találkozzunk azzal, akinek szívességet teszünk. Sokkal kevésbé segítünk vagy teszünk szívességet olyan valakinek, akivel feltehetőleg sosem találkozunk többet (Koudela 2002).

III. Az elmélet-gyakorlat szintézise

A kapcsolathálózati szociális munka egyik nélkülözhetetlen szakmai pillére a természetes erőforrások felkutatása. Az erőforrásrendszerek jellegükből fakadóan lehetnek individuálisak (pl. megszerzett tudás, gyakorlat, szakmai ismeretek), melyek többnyire az egyéni készségek, képességek köré csoportosulnak, valamint szociálisak, melyek a társadalmak szociális, kapcsolati támogatórendszereire épülnek. Az emberi kapcsolatok kérdése és a kapcsolathálózattal végzett munka mára a posztmodern szociálismunka-elméletek és módszertanok sajátos védjegyévé vált. A klasszikus alapok is, lásd Perlman (1956) „*Problem-solving model*”, erőteljesen építenek az alulról szerveződő kapcsolati struktúrák rendszerére a problémák szekvencionális „kezelésének” hátterében, az individuum azonban mindvégig fókuszban marad. A kapcsolathálózati szociális munka szakít a hagyományos szociálismunka-meghatározással, és e helyett Mühlum 1996-ban megfogalmazott definíciójához csatlakozik: „a szociális munka támogatást nyújt az emberek megnehezített egyéni (handicap) és szociális feltételek (depriváció) között zajló, hétköznapi életküzdelmében. Az életküzdelem konstruktív szembesülés a helyzeti és szociális kihívásokkal, a sikeres életvezetés érdekében.” (Bullinger, Nowak 1998: 14) Silvia Staub-Bernasconi az emberi kapcsolatok szükségletét hangsúlyozza, az egyéni cserefolyamatok kielégíthetősége révén, valamint az egyéni izoláció feloldását, a kapcsolati erőter megszilárdítását látja a szociális munka generatív társadalmi szerepvállalásában. Staub-Bernasconi szerint fontos, hogy a szociális munkás mindig szem előtt tartsa, mit tud adni és mire van szüksége a címzetnek, vagyis ki kell alakítania a kölcsönösséget (a reciprocitást), mely mintaértékűvé válhat a kliens szociális kapcsolatainak rendszerében is (Staub-Bernasconi 2007: 359–364). A szociálpolitikából ismert *szubszidiaritás* elve a támogatórendszerek egyensúly-eltolódását jelenti a természetes támogatórendszerek irányába, mely a család, rokoni, baráti kapcsolatok támaszaira épít a problémák kezelésében. Ez azt jelenti, hogy a természetes támaszokat részesíti előnyben a professzionális segítő munka is, aminek alapja a meglévő szociális kapcsolatok tartalmának, minőségének vizsgálata. A kapcsolathálózati szociális munka teoretikusai (Bullinger, Nowak 1998) az egyén problémájához rendelt kapcsolati háló kialakítását hangsúlyozzák a szociális munkában. A kapcsolatok felépítése a személyestől az intézményesig, pontosabban a természetestől a mesterséges támasznyújtó rendszerek felkutatásáig terjed. Egyesek a személyes erőter kitágításán keresztül a civil társadalom erősödését is ebben látják (Udvari 2011).

A következőkben azon hálózatdiagnosztikai elméletek, módszerek szemelvényét adom, amelyek meghatározói lehetnek a belső kliensmigráció kapcsolati erőforrás-vizsgálatainak. Elsőként Nestmann tanulmányában az *egyéni támasznyújtás rendszerének tervezését* ismerhetjük meg a szociális munka gyakorlatában:

Nestmann a kapcsolathálózatok támasznyújtásának három formáját különbözteti meg:

- támaszt nyújtó források (strukturális dimenzió) – ezek mind anyagi, mind természetes támaszok lehetnek;
- támaszt nyújtó tranzakciók (cselekvési dimenzió) – konkrét cselekvésekben megjelenő támaszok; és
- támaszt nyújtó értékelések (kognitív és emocionális dimenzió) – a probléma meghallgatása, átértékelése és egyéb érzelmi támaszok (Nestmann 2001: 1688).

Neuffer a támasztípusokat az alábbi tényezők alapján dolgozta ki:

4. ábra

Viselkedés/interakció	Tudatosság és kognitív aspektusok közvetítése	Érzelmi aspektus
– személyre vonatkozó – javakra vonatkozó – az én kívülről történő megerősítése – tárgyi tudások, praktikus információk – személyre szóló tanácsok – szabadidős tevékenységek	– elismerés, értékelés – szociális normákhoz igazodó viselkedési minták – támasz, biztos segítség – szociális kompetenciák	– beágyazottság-biztonság – szeretet-vonzódás – motiváció – félelmekkel szembeni védelem – lelki egyensúly

Forrás: Neuffer 2009: 185

A fenti hármas felosztás az emberi támasznyújtás mint cserefolyamatok dimenzióit taglalják viselkedési, érzelmi és kognitív megközelítésben. A csereelmélet lényege a kölcsönös adaptációk megjelenése, erősödése az egyes szocializációs szintereken. A szociális munka szerepe ebben a neveléstudományi megalapozottsághoz hasonlóan a társadalmi szerepelvárások és egymás kölcsönös segítése mint tanulási folyamat elsajátítása, elsajátíttatása.

A szociális munka alapjai érintőlegesen támpontokat adnak Welch (1987) humánökológiai értelmezésében, ahol a természetes és mesterséges ökológiai „képződmények” mint az egyént körülvevő szociális, társadalmi mikro- és makroszintű elemek (intrapersonális tényezők, interperszonális kapcsolatok, csoport, kisebb és nagyobb társadalmi csoportok, társadalmi konstrukciók) a hálózatosodás elvén alapuló interakciókat tartalmazzák. Egyedüli feltétele az egyén társadalmi funkciójának az egyes rendszerszinteken kialakuló interakciók, kapcsolatok sokszínűsége, melyet a szociális munka elmélete a problémakezelés privilegizált alapfeltételeként kezel, s ha szükséges, beavatkozik. A hálózati kapcsolatépítés ebben az olvasatban a társas védőháló kiépítésével az egyéni szükségletek kielégítését is segíti, valamint az életproblémák hatékony menedzselésének képességére készít fel.

A szakemberek által ismert, a felsőoktatási paletta favoritjainak számító, a családi és szociális kapcsolati diagnosztika mára kissé didaktikussá váló őskövületei a genogram és ecomap, mely ugyan kimutatja a család mozgásterét, kapcsolatait, funkcióit, belső viszonyait, a kapcsolatok mélyebb szintű elemzését azonban mégsem nyújtja. A genogram felvázolja a

család több generációra kiterjedő kapcsolatrendszerét vizuális formában. Hátránya, hogy nem ad alternatív vizsgálati megközelítéseket (pl. attitűdvizsgálat) ez a módszer, az egyén dönti el, kit tart fontosnak, és gyakran elsiklik olyan személyek felett, akiktől krízis esetén segítséget tud kérni (Bányai, Szabó, Tánczos 1998). Az ecomap, hasonlóan a genogram módszeréhez, vizuális térképet mutat és azt méri fel, hogy az egyén, család milyen szervezetekkel, intézményekkel áll kapcsolatban (pl. óvoda, iskola, nevelési tanácsadó, gyámhivatal stb.); azaz a mesterséges támogató kapcsolatait méri fel az egyénnek/családnak (Bányai, Szabó, Tánczos 1998).

A funkcionális generátorok a szociológiában ismert ún. ego-háló mérésére alkalmas network mérési módszerek. A tanulmány terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé mind a négy vizsgálati módszer részletes bemutatását, ellenben több hazai tanulmány is részletesen foglalkozik a módszertan átfogó ismertetésével (Kmetty, Koltai 2015 vagy Horváth 2016). Az utóbbi a gyermekjóléti és családsegítő szolgáltatás keretében alkalmazott névgenerátoros vizsgálati módszer szakmai tapasztalatairól számol be, új eszközként felsorakoztatva a szociológiai mérőmódszer szociális munka gyakorlatában alkalmazható előnyeit.

5. ábra

	Mit mér?	Kötés erősség	Mire jó?	Előnyök	Hátrányok
Névgenerátor	főleg affektív (részben instrumentális) segítségi hálót	inkább erősebb, magkapcsolatok	kapcsolati erőforrások, mikrointegráció, jóllét	mikroszintű homofília vizsgálata, nagyon tág elemzési lehetőségek	hosszú kérdőív-blokk, nincs általánosan használt kérdéssor
Pozíciógenerátor	foglalkozási típusokhoz való hozzáférést	erős és gyenge kötések egyaránt	kapcsolathálózati erőforrások, társadalmi tőke (szűkebb megközelítés)	jól definiált problémamegközelítés, rövid kérdőív	foglalkozások kultúránként és országokként eltérő presztízse, társadalmi tőke szűk értelmezése
Erőforrásgenerátor	erőforrásokhoz való hozzáférést	erős és gyenge kötések egyaránt	kapcsolathálózati erőforrások, társadalmi tőke (tágabb megközelítés)	széles indikátor-készlet különféle célérésekhez, viszonylag rövid kérdőív	túl széles társadalmi tőke koncepció, nincs egységes fogalmi keret a fontos társadalmi területekről
Méretgenerátor	társadalmi csoportokhoz való hozzáférést	erős és gyenge kötések egyaránt	teljes kapcsolathálózat volume-ne, kapcsolathálózati törésvonalak, tágabb értelemben makrotársadalmi szegregációs határok	viszonylag rövid kérdőív, a makrotársadalmi struktúra újszerű vizsgálata, mikro-makro mechanizmusok összekapcsolása	releváns csoportok kiválasztásának problémája, nehézkesen lehet csak a kapcsolathálózati erőforrásokról relevánst mondani a módszerre támaszkodva

Forrás: Kmetty, Koltai (2015): Kapcsolathálózatok mérése (46. o.).

A módszer kidolgozásánál a szerzők arra törekedtek, hogy egy személynek azt a maghálózatát térképezzék fel, amely a leginkább befolyásolni tudja az attitűdjeit és lehetőségeit. Az egyén személyes kapcsolati hálóját a hozzáférések 4 típusában (személyes-affektív, foglalkozási-pozicionális, külső erőforrások, társadalmi csoportok) vizsgálja kérdőív alapján, melyen

keresztül a kötése erősség jellegére következtet, valamint a kapcsolatok szűkebb (személyesebb) és szélesebb társadalmi spektrumának átvilágítására képes.

Valamivel időigényesebb, de jóval strukturáltabb képet ad a hálózati vagy *kapcsolati napló* módszer, mely Huszti Éva szociológus, szociális munkás hazai vizsgálatainak tükrében megjelenik. Annak ellenére, hogy a napló nagyon munkaigényes feladat, a tapasztalatok szerint a módszerrel a kapcsolatok értékes tartományát lehet felmérni az erős kötésektől a közepesen erős kapcsolatokon keresztül a gyenge kötésekig, melyek sem a névgenerátor, sem pedig a pozíciógenerátorral nem ismerhetők meg (Chua, Madej, Wellman 2009). „A különböző típusú generátormódszerektől eltérően, a naplóban feljegyzett napi kapcsolatok pontosabban mutatják azokat a társas cselekvéseket, melyek formálják és fenntartják a kapcsolati háló struktúráját. A naplómódszer így direkt és átfogó eleme lehet az egocentrikus network mérésének” (Huszti 2013).

A beavatkozások színterei a szociális munka praxisában számos újszerű vizsgálati megközelítést tartalmaznak:

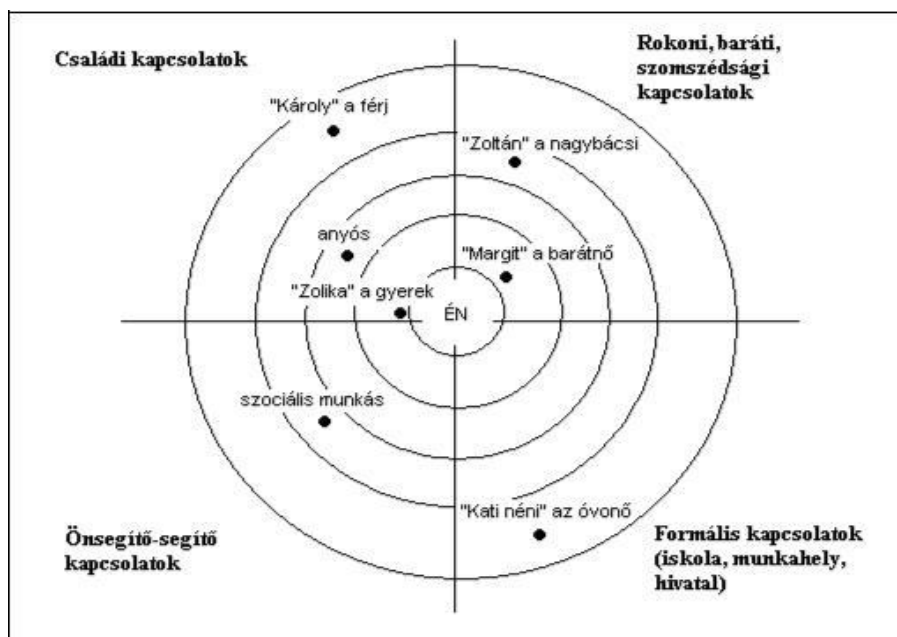
1. Kapcsolathálózati tanácsadás: A hálózati intervenciók lehetséges rendszere a szociális munkás tudásrepertoárjában:

A problémák értelmezése a személyes kapcsolati hálók tükrében. A hálózat maga is lehet az individuális probléma oka vagy éppen a megküzdési potenciálok forrása. Hálózati kapcsolatok facilitálása vagy átalakítása direkt, avagy indirekt módon (a szociális munkás aktivitásán és az interakció sürgősségén múlik) (Udvari 2011). A szociális munkás tanácsadó, egyben facilitátora a kapcsolati eseményeknek. Az alábbi lépésekben határozható meg a tanácsadói aktivitás:

- a) a hálózat megtartása – a pozitív kapcsolatok megtartása és megerősítése;
- b) a hálózat szélesítése – új kapcsolatok keresése és kiépítése;
- c) a hálózat elmélyítése – a mennyiségi szempont helyett a minőségi kapcsolat eszménye kerüljön előtérbe;
- d) a hálózat szanálása – az egyéni hálózatok radikális megváltoztatása;
- e) a társas kapcsolatok környezeti megerősítése – az egyén közösségbe, illetve önszervező csoportokba való bekapcsolása (Bullinger, Nowak 1998: 173).

2. Kapcsolathálózati kártya: A kapcsolathálózat feltérképezéséhez nagyon jó eszköz a kapcsolathálózati térkép, amelyet egy hálózatkártyára lehet felrajzolni. Ez a térkép négy fő részre osztható (lásd 3. ábra): önálló mező a család, a második mező a rokonság, a barátok, a szomszédok, ezek együttesen jelenítik meg a primer kapcsolatokat, a harmadik mező a munkahely vagy az iskola (szekunder kapcsolatok), és a negyedik mezőhöz tartoznak az egyéb segítői kapcsolatok (tercier hálózatok). Az egyén jobb eligazodása érdekében koncentrikus körök is elhelyezhetőek a kártyán, amelyekkel a közelséget és távolságot lehet jelezni. A kapcsolathálózati kártyán mindig konkrét nevek jelennek meg, akikhez konkrét támaszok, elvárások kapcsolhatóak (Udvari 2011).

6. ábra

Forrás: Udvari Kerstin: Kapcsolathálózati megközelítés a szociális munkában, *Esély*, 2011/5. 110.

3. *Támasznyújtó mátrix: A szociális munkát segítheti még egy ügynevezett támaszt nyújtó mátrix elkészítése, amelynek során különböző támasznyújtási lehetőségeket gyűjtünk össze táblázatos formában, és arra kérjük az egyént, hogy egy ötös skálán határozza meg, mely támasznyújtások a legfontosabbak a számára. Az így kapott eredményt egybevetethetjük a hálózati kártyán szereplő személyek által nyújtott támasznyújtásokkal. Ilyen támasznyújtás lehet: figyelem, szeretet, testi közelség, bátorítás, elismerés, vigasz, példakép, anyagi segítség, tudás, becsületesség, figyelmesség, megbízhatóság stb. (Bullinger, Nowak 1998: 189).*

IV. Családi és szociális kapcsolatok feltérképezése a soproni gyakorlat tükrében

A Soproni Szociális Intézmény A szociális alapszolgáltatások „kliensprofil” alapú összekapcsolása; Hatékony szerepvállalás a belső migráció szociális problémáinak kezelésében címmel 2012-ben pályázatot nyert a TÁMOP-5.4.9-11/1 „Modellkísérleti program az alapszolgáltatások funkcionális összekapcsolására” elnevezésű pályázati konstrukcióban. A projekt szakmai vezetőjeként a kliensdiagnosztikai folyamatok szabályozása terén egy innovatív felhasználói szoftver szakmai tartalmának kidolgozását koordináltam, melyet az intézmény munkatársai az első interjút kiegészítő módszertani eszközeként használnak a mindennapi gyakorlatban. Az elsődleges célcsoport a belső migrációval érintett klienskör, a projekt célja pedig a célcsoport elérése és a számukra nyújtott szolgáltatások rendszerezése volt. A kliensprofil alapú diagnosztikai mérőmódszer jelszóval védett webes felületen került kialakításra egy szoftverfejlesztő cég bevonásával. A felület csak az intézmény munkatársai számára elérhetőek, főként adatvédelmi okokból kifolyólag egyéni belépési kódokkal. A program a kliensek és a segítők súlyosságértékelése, valamint

több (mint családi-szociális kapcsolati, egészségügyi-életviteli, foglalkoztatási-megélhetési, jogi-kriminológiai, valamint pszichiátriai-addikciók) témában összeállított strukturált kérdőívekre adott válaszaik alapján rangsorolja, súlyozza a megoldandó problématerületeket. Az egységes diagnosztikai módszer kidolgozása a szenvedélybetegségek megelőzésében és kezelésében ismert ASI (Addikció Súlyossági Index) gyakorlatán alapul, vagyis a bejövő válaszadatok alapján indexálja a kliensprofil.

A továbbiakban ennek a strukturált kérdőívrendszernek a családi-szociális kapcsolatokra vonatkozó kérdéseit és az információszerezés célját ismertetem azzal a céllal, hogy a belső migrációban érintett ügyfelek hálózatkapcsolati erőforrás-feltárásához az milyen mértékben és mélységben járul hozzá.

IV.1. Családi kapcsolatok feltárása

A közvetlen családi kapcsolatok rendszere, állapota, az érintett személyek megnevezéséből és a lehetséges kapcsolati erőpotenciálok, lehetőségek (közelség-távolság, elérhetőség, érzelmi-indulati viszonyulás) feltérképezéséből áll. A problémafókusz a család megküzdési kapacitásait hozza előtérbe, a családforma és a családi problémafelismerő képességek allokálásával. A személyes rokon kapcsolatok potenciális elérhetőséget biztosítanak egymás támasznyújtásában, melynek függvénye a problémamegoldás mobilizálásának képessége. A megfelelő, biztonságot nyújtó kapcsolatok realizálása a kliens boldogulásának egyik feltétele, különösen akkor, ha a saját közegétől elszakadó folyamat részese.

Kérdezőtechnika a kapott információ célja alapján (családi kapcsolatok feltérképezése):

Kérdés	Az információ célja
1. Milyen családformában él? a) generációs (nagy család, nagyszülővel) b) nukleáris (férj/feleség, élettársak egy vagy több gyerekkel) c) házastársi/élettársi kapcsolat gyerek nélkül d) egyikben sem	A családforma ismerete a közvetlen szociális kapcsolatok térbeni kiterjedésének lehetőségeit vázolja. Ez természetesen csak a kapcsolatépítés lehetőségeit érinti, amit szükséges a kapcsolatok minőségét érintő tényezőkkel feltárni, kiegészíteni.
2. Kivel tud őszintén beszélni a problémáiról (ki az, akit közel enged magához) a családjában? a) házastárs/élettárs b) szülők c) rokon d) gyermek e) senkivel	A meglévő kapcsolati, családi kapcsolati hálóból a közelség-távolság bemérése kapcsolati hálókártya segítségével, vagy a kérdésre adott válasz alapján segít meghatározni azokat a célszemélyeket, akik a klienshez közel állnak, fontos erőforrásai, támaszai a hétköznapokban.

3. Milyen gyakran foglalkoznak egymás problémáival a családban? a) gyakran (heti egy vagy több alkalommal) b) ritkán (havonta egy vagy több alkalommal) c) néha (egy évben egy vagy több alkalommal) d) nem foglalkoznak vele <i>Ha a), b), c), akkor</i> ➤ Milyen formát választanak a problémák megbeszélésére a családban? a) amikor azt érzik, hogy feszült a légkör, időt szánnak rá, leülnek és átbeszélik b) a beszélgetéseik során érintik a problémáikat is c) felgyülemlik és egy idő után robban, gyakran vitákkal	A problémafókusz segít tisztázni a krízishelyzetek vagy problémák felismerésének és kezelésének lehetőségeit a családban. A „milyen gyakran” és „milyen formában” kérdések a problémakontextus jelenlétét vizsgálják a család életterében. A felismerés egyértelművé válik azáltal, hogy foglalkoznak a problémával, mint ahogy az is, milyen módon teszik azt. Az, hogy ettől még az adekvát problémafelismerés útján járnak-e, igaz nem feltétlenül következik, mégis fontos, hogy van belső késztetésük, motivációjuk a problémák kezelésére.
4. Milyen formát választanak a problémák kezelésére a családban? a) konkrét megoldásokat keresnek, és általában el is jutnak a megoldásig b) megoldásokat keresnek c) beszélnek róla, miközben a helyzet nem változik d) nem tesznek semmit	A problémamegoldó kapacitások, stratégiák felmérése a család motivációján túl a belső kommunikációs formák, a kialakult szokások, belső szabályszerűségek vizsgálatát is elérhetővé teszik, ami tágabb értelmezésében már a családterápiák mozgásterébe, mégis hasznos információkat hordozhat.

5. Most van-e valami aktuális probléma, amit a családjával közösen is meg lehetne oldani? a) igen b) nem Ha a), akkor ➤ Úgy érzi, hogy képesek megoldani? a) igen b) nem Ha b), akkor ➤ Mi akadályozza ebben a családot? a) a végleges elhatározás, a lehetőségek adottak a változásra b) távolság c) anyagiak d) érzelmi-kapcsolati gátak e) folyamatos konfliktusok, viták f) teljes fizikai elidegenedés	A szokások és a problémakövető szabályszerűségek vizsgálatát követően az aktualitások vizsgálatára is ki kell térni, ami lehetővé teszi az itt és most hangsúlyát. Az időrendűség ebből a szempontból nagyon fontos, hisz az erőforrások normalizálása, „közelebb hozása” új aspektusból képes megvilágítani a kliens problémamegoldó koncepcióit. Az, hogy „képesnek érzi-e megoldani” a problémát és ehhez a családot is erőforrásként használja, fontos szempontok. Mint ahogy a jelenbeli elakadások vizsgálata és pontosítása is szükséges.
6. Milyen rendszeresen tölt valamilyen közös programot a családjával? a) naponta b) hétvége c) havonta d) csak ünnepnapokon e) évente f) soha	A közös programok rendszeressége az érzelmi, fizikai kapcsolatok ápolását erősíti, amely hiánya komoly rizikófaktor a problémák támaszt nyújtó kezelésében.
7. Milyen közös időtöltést részesít előnyben a családjával? a) aktív együttlétet (játék, beszélgetések stb., személyi fókusz!!!) b) passzív együttlét (mozi, kirándulás stb., cselekvési fókusz!!!) c) semmilyen	Az együttlétek formája (aktív vagy passzív) is a kapcsolatok minőségét meghatározó tényezők. Az aktív időtöltés a személyes kapcsolatépítésnek kedvez, amely a személyfókuszon keresztül nagyobb szenzibilitást, a változások észlelésének konkrét lehetőségét készíti elő. Ellentétben a passzív együttléttel, ahol a cselekvési fókuszon van a hangsúly, így az eseményeknek vagy a környezeti változóknak van nagyobb tere a kapcsolatépítésben.
A kérdező súlyosságértékelése 8. A kérdező megítélése szerint a kliensnek milyen mértékben van szüksége a családi kapcsolatai erősítésére? egyáltalán nem teljes mértékben 1 2 3 4 5	A szociális munkás objektív probléma súlyosságértékelése az irányított kérdések alapján.

A kliens súlyosságértékelése 9. A kliens megítélése szerint milyen mértékben van szüksége a családi kapcsolatai erősítésére? egyáltalán nem teljes mértékben 1 2 3 4 5	A kliens objektív probléma súlyosságértékelése az irányított kérdések alapján.

IV.2. A szociális kapcsolatok feltérképezése

A szociális erőter mobilizálása újabb elérhető erőforrást jelent a kliens környezetében. Az együtt élők anyagi, egzisztenciális és érzelmi többletet jelenthetnek egymásnak, ami a változó környezeti feltételekhez való alkalmazkodást jelentős mértékben segíti. A konkrét, elérhető személyek száma, valamint a kapcsolatok intenzitása, meghatározó a támasznyújtás szempontjából. A közeli vagy távoli kapcsolat mind fizikailag, mind érzelmileg más-más töltéssel bír. A kapcsolat intenzitása mellett fontos még a közelmúlt ez irányú tapasztalatainak összegzése a kliens emlékezetében. Az összegzés, amely a konkrét segítségek jellegét és gyakoriságát vizsgálja, felkészíti a klienst a jelen helyzet kapcsolati kontextusának értelmezésére, egyben a tehetetlenség vagy a feszült állapot feloldását segíti. A korábbi tapasztalatok hozzásegítik a klienst az önálló problémamegoldás erőforrás-tartalékainak kiaknázásához, ha azok külső támogatás nélkül is mozgósíthatók. Ha a kliens akadályoztatva érzi a személyes kapcsolatait, fontos indikátor a kapcsolatok helyreállításában tett erőfeszítések tartalmának tisztázása is.

Kérdezőtechnika az információ célja alapján (a szociális kapcsolatok feltérképezése):

Kérdés	Az információ célja
10. Ha 1/d), akkor Kivel él együtt? – egyedül élek – egyéb rokonokkal élek – mással élek (pl. barát, ismerős, albérlőtárs stb.)	Az együtt élők szociális erőpotenciáljának felmérése, a támasznyújtás személyi feltételeinek feltérképezése a közvetlen családtagokon kívül.
11. Kihez fordulhat rokoni, baráti, ismeretségi körében, ha nehéz helyzetben van vagy problémája adódna, amit nem tud megoldani? a) több személyhez is b) egy személyhez c) senkihez Ha 12/a), akkor ➤ Ők (többválasztós): a) helyben élő rokon b) helyben élő barát, ismerős* c) távol élő rokon d) távol élő barát, ismerős*	Személyre szabott természetes támogató háló feltérképezése, a konkrét személyek megnevezésével. A személyek úgynevezett kapcsolatukártyán** is elhelyezhetőek.

<i>Ha 12/b), akkor</i> ➤ Ő: a) helyben élő rokon b) helyben élő barát, ismerős* c) távol élő rokon d) távol élő barát, ismerős*	
12. Aki(k)től segítségre számíthat, azzal/azokkal milyen a kapcsolata? a) gyakori személyes b) ritkábban személyes c) gyakori telefonos d) ritkábban telefonos	Fontos, hogy az egymással kapcsolatban álló személyek rendszeres, ápoltságú kapcsolatokat tartsanak fenn. Ez a későbbi segítségnyújtások egyik alapfeltétele, különösen, ha nem rokoni minőségről van szó.
13. Kapott-e már segítséget attól/azoktól a személytől, aki(ke)t megnevezett? a) igen, többször is b) néha előfordul c) egyszer d) még nem kaptam	A korábbi támasznyújtó aktusok gyakorisága csökkenti a bizonytalanságérzetét annak, aki segítséget vár másoktól. Ezért is lesz fontos az aktivitás vagy altruista viszonyulás feltérképezése a kliens személyes kapcsolati hálójában.
<i>Ha a), b), c), akkor:</i> ➤ Milyen konkrét segítséget kapott? a) tanácsot, amivel önállóan meg tudta oldani a problémáját b) személyes támogatást c) anyagi támogatást d) egyéb (információ, irányítás stb.)	A konkrét segítségnyújtás formái a támasznyújtó lehetőségeit tárják fel, amivel a későbbiekben is akár számolni lehet. Minél konstruktívabb (a kliens aktivitását facilitáló) a támaszt nyújtó segítségadása, annál nagyobb a valószínűsége a probléma önhatékony kezelésének.
14. Mennyire érzi magát egyedül a problémáival? egyáltalán nem 1 2 3 4 5 teljes mértékben	Ha a kliens egyedül érzi magát a problémáival, akkor az a személyes kapcsolati hálójának elszegényedését mutatja.
15. Mennyire érzi magát erősnek a problémái külső segítség nélküli megoldásában? egyáltalán nem 1 2 3 4 5 teljes mértékben	Ugyanakkor, ha egyedül is érzi magát vagy sem, elég erősnek kell lennie ahhoz, hogy a problémáit elsőként önállóan próbálja megoldani. Ha ez a tudatosság feltérképezhető, akkor az egy erős motivációs bázist jelent a későbbiekre nézve.

16. Most szüksége lenne-e segítségre a meglévő vagy egy új kapcsolatból? a) igen b) nem Ha a), akkor ➤ Kitől (többválasztós)? a) helyben élő rokon b) helyben élő barát, ismerős* c) távol élő rokon d) távol élő barát, ismerős* e) egyéb személy f) egyéb intézmény Ha f) is, akkor: ➤ Az intézményi segítség kiváltható lenne-e a személyes kapcsolata(i) megerősítésével? a) igen b) nem Ha a), akkor: ➤ Mi kell hozzá? a) elhatározáson kívül semmi más b) hogy közelebb vagy együtt éljünk c) hogy anyagi támaszt nyújtson d) hogy érzelmi támaszt nyújtson (meghallgasson és megértő legyen) e) hogy megbecsülést, elismerést kapjak f) hogy kibéküljünk, vagy a konfliktusunkat végleg rendezni tudjuk Ha f), akkor: ➤ Milyen megoldást lát rá? a) értesítés: levélírás, távirat, e-mail stb. b) telefonhívás c) személyes találkozás	A pillanatnyi helyzetkép feltárása a kliens aktuális állapotát tükrözi, amely az „itt és most” szakmai kritériumainak is megfelel. A szükségletfelmérés alapján megállapítható azoknak a „kívánt” kapcsolatoknak a száma, minősége, amelyek a kliens szempontjából lényeges kapcsolatok az általuk megjelölt célszemélyekkel. Intézményi kapcsolatok megerősítése esetén érdemes megvizsgálni a természetes erőforrások akadályozottságának valódi okát, mint ahogy egyéb esetekben is. Alapvetően hozzáállásokat vizsgálunk a „Mi kell hozzá?” kérdéssel (kivel, mikor, mit remélve). Ezek a feltételek a kliens oldaláról megfogalmazott igények, amelyek a célszemélyek által még megerősítésre várnak a segítő folyamatban. Ahhoz viszont megfelelő indikátorként viselkednek, hogy a kapcsolati probléma aktualitását jelezzék. A rendezetlen vagy kibékíthetetlennek tűnő kapcsolatok megoldásközpontú mobilizálása a megoldhatatlanság vízióját igyekszik elaborálni a pozitív megoldások irányába. Milyen módon közelíthető meg a probléma? Minél személyesebb megoldást igényel, annál nagyobb erőfeszítésre van szükség a kliens részéről is a konfliktus feloldására.

A kérdező súlyosságértékelése 17. A kérdező megítélése szerint a kliensnek milyen mértékben van szüksége a szociális kapcsolatai erősítésére? egyáltalán nem teljes mértékben 1 2 3 4 5	
A kliens súlyosságértékelése 18. A kliens megítélése szerint milyen mértékben van szüksége a szociális kapcsolatai erősítésére? egyáltalán nem teljes mértékben 1 2 3 4 5	

* ismerős = szomszéd, munkatárs

** kapcsolatkártya = olyan módszer, amely kördiagramban elhelyezi a kapcsolati hálóban szereplő személyeket (közelség és személyes beazonosítható adatok, pl. név, becenév alapján)

A kérdőív tartalmi elemeiben több ponton átfedést mutat a korábbi vizsgálati módszerekkel (pl. hálózati kapcsolatkártya vagy a névgenerátor, erőforrás- vagy pozíciógenerátor). Súlyozás tekintetében azonban méri a szociális szakember és a kliens objektív (ön)értékelői tapasztalatait az adott esettel kapcsolatban vagy a példa okán épp a kliens családi-szociális kapcsolati rendszerében. Ezzel kiragadja a felelősségi mutatókat, ami a közös segítői munka alapja lesz a későbbiekben. A kérdőív részben segíti strukturálni az első interjú anamnéziszfelvételi szakaszát, így pályakezdők kifejezett „mankója” lehet a kérdezői tapasztalatok megszerzésében.

Összegzés

A belső migráció kliensvándorlásainak nyomon követésében kiemelkedik a problémamegoldást segítő szociális erőforrások vizsgálata. A tanulmány kiemelten foglalkozik a családi és a tágabb értelemben vett szociális kapcsolati háló feltérképezésével, strukturált kérdéseken keresztül segíti elmélyíteni az adott vizsgálati terület rizikófaktorait. A kapcsolatok minősége meghatározói a minőségi életvitelnek, azok intenzitása, mélysége és tartalma komoly erőpotenciálok a kliens személyes életterében. A személyes kapcsolatok mellett kiemelkedő szerepet töltenek be a vándorló kliensek életében azok a szolgáltatói kapcsolatok, amelyek az életminőség javítását vagy szinten tartását támogatják, segítik. Idetartoznak a különféle szociális szolgáltatások és segítő kapcsolatok. A professzionális segítő kapcsolatok szerveződése, fejlődése, aktuális értékelése, komoly kihívásai a szakmának. Számolni kell a hatékonyságtényezőkkel, az ügyfelek elégedettségével, ami csak a nyitott, reflektív megnyilvánulásokat is magában foglaló kapcsolatépítés keretében képzelhető el. Ez egy újfajta viszonyulást kíván meg a segítőktől is a korábban megszokott diagnosztizáló, klinikai vagy megoldásközpontú orientációkkal szemben. Bízom abban, hogy a teljesség igénye nélkül, de sikerült megszerezni és új perspektívákat megnyitni a hálózatkapcsolati szociális munka gyakorlatában.

Irodalomjegyzék

ANGELUSZ R., TARDOS R. (2007): Hálózatok a magyar társadalomban. In KOVÁCH I. (szerk.): Társadalmi metszetek – Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest.

BOURDIEU, P. (1999, 1983): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In ANGELUSZ R. (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei – Válogatott tanulmányok. Új Mandátum, Budapest, 156–177.

BÁBA K. (2008): Földrajzi mobilitás, migráció. *Új Ifjúsági Szemle*, nyár–ősz, 177.

BÁNYAI E., SZABÓ L., TÁNCZOS É. (1998): Az esetmunka folyamata. In Kézikönyv szociális munkásoknak. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest.

BULLINGER, H., NOWAK, J. (1998): Soziale Netzwerkarbeit, Lambertus.

COLEMAN, S. J. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. In *American Journal of Sociology*, 94. 95–120.

COLEMAN, S. J. (1994, 1990): Társadalmi tőke. In LENGYEL GY., SZÁNTÓ Z. (szerk.): A gazdasági élet szociológiája. BKE, Budapest, 99–129.

CHUA, V., MADEJ J., WELLMAN B. (2009): Personal communities: The world according to me. <http://homes.chass.utoronto.ca/~wellman/publications/personal/handbookcommunity.pdf>.

GRANOVETTER, M. (1988): A gyenge kötések ereje – A hálózatelmélet felülvizsgálata. In *Szociológiai Figyelő*, IV. évf. 3., Budapest, 39–60.

HAMILTON, W. D. (1964): The genetical evolution of social behaviour I and II. – *Journal of Theoretical Biology*, 7. 1–16 and 17–52.

HORVÁTH R. (2016): A társas támogatórendszer jellemzői a Nyíregyházi Család- és Gyermekjóléti Központ által nyújtott szolgáltatások igénybe vevői körében. *Párbeszéd*, 3(4).

HUSZTI É. (2013): Két módszer, egy minta – Az egocentrikus kapcsolati háló vizsgálata névgenerátorral és network napló módszerrel. In *Acta Medicinae et Sociologica*, Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, 2014/3.

KANT, I. (1991/a.): Az erkölcsök metafizikája. Budapest, Gondolat.

KANT, I. (1991/b.): A gyakorlati ész kritikája. Budapest, Gondolat.

KSH, Statisztikai évkönyv, 2015.

KMETTY Z., KOLTAI J. (2015): Kapcsolathálózatok mérése – elméleti és gyakorlati dilemmák, lehetségek DOI: 10.18030/socio.hu.2015.4.34.

KOUDELA P. (2002): Az altruizmus fokozatai, különös tekintettel az altruizmusnak a társadalom szerveződésében betöltött szerepére. *Szabadpart*, 21.

- LIN, N. (1999): Social Networks and Status Attainment. In *Annual Review of Sociology*, 25. 467–487.
- LIN, N. (2001): *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press, Cambridge.
- LOURY, G. C. (1977): A dynamic theory of racial income differences. In WALLACE, P. A., LAMOND, A. M. (eds.): *Women, Minorities and Employment Discrimination*. Lexington Press.
- NEUFFER, M. (2002): *Case Management*, Juventa.
- NESTMANN, F. (2001): Soziale Netzwerke – Soziale Unterstützung. In OTTO, H.-U., THIERSCH, H. (szerk.): *Handbuch Sozialarbeit Sozialpädagogik*, Luchterhand.
- SIK E. (1999): Magyarok az osztrák munkaerőpiacon. In SIK E., TÓTH J. (szerk.): *Átmenetek*. MTA PTI, Budapest, 123–172.
- SPRAY, J. (1969): The family as a system in conflict. *Journal of Marriage and Family*, 31(3). 699–706.
- STAUB-BERNASCONI, S. (2007): *Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft*, Haupt-UTB.
- UDVARI K. (2011): Kapcsolathálózati megközelítés a szociális munkában. In *Esély*, 5. Bp.
- TILLY, C., BROWN, C. H. (1967): On Uprooting, Kinship, and the Auspices of Migration. In *International Journal of Comparative Sociology*, 8. 139–164.